

ZA ZKOUMÁNÍM PODSTATNÝCH MANŽELSKÝCH POVINNOSTÍ, KTERÉ JEŠTĚ ZŮSTÁVAJÍ NEOBJASNĚNÉ: KÁN. 1095, 3¹

Paolo Bianchi

Několik slov úvodem

Předložené téma je poněkud obtížné, i když jistě ne podružné, protože představuje jeden z klíčových bodů naší každodenní práce jakožto soudců, advokátů, stálých patronů, obhájců svazku. Nevím, jestli budu moci k tématu přispět něčím užitečným (a o to méně novým). Rozhodl jsem se pojmut toto setkání jako konverzaci s kolegy, s tím že představím svůj pohled nebo to, co jsem já sám ohledně těchto delikátních otázek pochopil. Není řečeno, že jde o úplný pohled a ani že se jedná o ten nejlepší, protože já sám mám u některých aspektů pochybnosti a rozpaky. Ani se k vám neobracím, jak se říká, s *animus docendi*, protože na to nejen nemám formální kvalifikaci, ale také proto, že z toho, co o práci trivenetského soudu (včetně advokátů) vím a čemu z ní rozumím, musím konstatovat, že – i přes všechny obtíže a lidská omezení, jako také pro zcela přirozenou možnost hodnotit specifické situace různě (myslím si, že především soudcové, i jakožto soudcové v odvolacím stupni si tento fakt dobře uvědomují) – se jedná o intenzivní a kvalitní práci.

Název tématu, které mi bylo zadáno, začíná slovy *Za zkoumáním...*: to je dle mého soudu velmi významné, protože to vyjadřuje vědomí, že ne všechno je v této záležitosti jasné. Ne že by bylo všechno nejasné, ale jsou zde

bezpochyby aspekty, jež je třeba prohloubit a vyjasnit. Skutečnost, že jsme si toho vědomi, je jednou z podmínek, abychom se mohli věnovat dalšímu zkoumání a eventuálně pochopit něco více. Nacházíme se, abych tak řekl, v prostřední pozici ve vztahu k poznání, jak to často připomíná Sokrates svým odpůrcům: na jedné straně jsou ti, kteří se snaží popřít možnost jakéhokoli zkoumání a poznání tvrzením, že ten, kdo zná, už nemá, co by zkoumal, protože už vše zná; ale ani ten, kdo nezná, se nemůže věnovat zkoumání, protože neví, co má zkoumat. Jen ten, kdo přijme, že se nachází uprostřed, může usilovat o to, aby zvětšil své poznání a přitom se vyhnul těmto dvěma formám ignorance, která je na jedné straně namyšleností, že se ví už všechno, a na druhé radikálním skepticizmem.

Jednou empirickou známkou toho, že ne všechno v našem tématu je jasné, je fakt, že se mnohdy nacházíme před rozhodnutími (ale tato úvaha platí v patřičné míře i pro *restrictus a animadversiones*), která prohlašují někoho za nezpůsobilého převzít podstatné manželské povinnosti, aniž by však uváděla, o jaké povinnosti se přesně jedná. Tato skutečnost – podle mého mínění problematická, například nahlíží-li se na ni očima úcty k osobě a práva na obhajobu – zvětšuje obtíž toto téma přesně vymezit; obtíž, kterou však jistě nelze překonat tím, že se jí vyhneme.

Rozumí se taktéž, že zkoumání podstatných manželských povinností může a musí probíhat jak *in iure*, tak *in facto*; obě dvě tyto stránky jsou pro naši práci důležité.

Vrátím-li se k názvu tématu, jež mi bylo zadáno, je patrné, že zkoumání je zaměřeno na manželské povinnosti, *které ještě zůstávají neobjasněné*. I toto zdůraznění se mi zdá být důležité. Vyjadřuje vědomí – které plně sdílím – že není možné (anebo že je alespoň krajně obtížné) hovořit o nezpůsobilosti (ve vlastním smyslu) vzít na sebe podstatné povinnosti (a právě toto hledisko nás zajímá) bez zjištění² porušení, pochybení či závažné těžkosti vzhledem k nějaké z podstatných manželských povinností, které subjektu náležejí. Porušení, která by ostatně mohla, z hlediska jejich faktické konzistentnosti (například jejich neepizodičnost či blízkost, i časová, okamžiku svatby), být věrohodným ukazatelem skutečné radikální nezpůsobilosti subjektu, a ne pouze momentální slabosti či (vědomé nebo nevědomé) situace, která se jen náhodou přihodila a která je v objektivním rozporu vzhledem k přijatým a možná po určitou dobu ctěným závazkům.

ZA ZKOUMÁNÍM... *IN IURE*

V právu můžeme hovořit o zkoumání ze dvou hledisek: může jít o zkoumání z obecného hlediska, konvenčně jej můžeme nazvat *doktrinální*; druhý typ se vztahuje ke specifické skutkové povaze, kterou i zde můžeme konvenčně nazvat *soudní*. Nad oběma se více zamyslím.

DOKTRINÁLNÍ ZKOUMÁNÍ

1. Chceme-li vyjít z několika terminologických upřesnění, musíme především zdůraznit, že to, co zkoumáme, se musí zakládat na skutečnostech, které jsou právně vymahatelné (*obligationes*: kán. 1095, 3), a tedy na povinnostech ve vlastním smyslu právních, a nejen morálních. Ačkoliv tyto dvě oblasti nejsou v rozporu a ačkoliv se některé jejich normy mohou překrývat, jejich rozsah není dokonale rovnocenný. Tak například ukládá-li morální norma obecný příkaz lásky, právo (i to kanonické) ho konkretizuje ve své specifické oblasti a ukládá specifické povinnosti vycházející ze spravedlnosti, anebo postihuje chování, která jsou se spravedlností v rozporu.

Právní povinnosti, jež jsou předmětem zkoumání, jsou pak samotnou normou definovány jako „podstatné“. Tomuto výrazu se musí rozumět tak, že od nich odvisí, jak se tradičně říká, samotné *esse*, a nejen *bene esse* manželství:³ jedná se o velmi důležité rozlišení, protože z něj vyplývá, že ne všechno je užitečné, žádoucí, pozitivní a nejlepší, že je *eo ipso* i nezbytné pro existenci platné manželské smlouvy a platného manželského svazku.

2. Druhý krok spočívá ve zdůraznění neexistence vyčerpávajícího výčtu takových povinností; jedná se o jeho neexistenci v pozitivním právu, ale i ve všemi sdílených doktrinálních a jurisprudenciálních směrnicích.

Přesto je žádoucí, aby bylo možno odvodit je z podstaty, z institucionálních vlastností a cílů manželství – manželství zde ve smyslu *matrimonium in facto esse*; druh nezpůsobilosti, kterou se zabýváme, má za cíl právě poměr mezi subjektivním stavem osoby a

podstatnými požadavky manželství, jakožto životního společenství.

Možnost takového odvození má za svůj základ logický požadavek, aby normativa zahrnovala všechny prvky, které jsou instituci (manželství) podstatné, i bez toho, že by byly sepsány do nějakého formálního seznamu, který, jak bylo řečeno, neexistuje. Nakolik je základem pro takový úkon veškerá manželská normativa – která nemůže být odtržena od celkového učení Církve vztahujícího se na manželství, ale která je přesto vždy primárním východiskem pro úvahy právního charakteru – není bezdůvodné tvrdit, že normy, na než je třeba se obracet v první řadě, jsou kánony 1055 § 1 a 1056⁴. Co z nich vyplývá, chceme-li v nich nalézt jejich možné projekce v souvislosti s podstatnými povinnostmi?

3. Vycházím-li z podstatné definice manželství, přiznávám, že se ocitám v potíži nalézt povinnosti, jež by se přímo vztahovaly na povahu manželství jakožto *consortium vitae* či *communio vitae*, čili podstatné povinnosti v již zmiňovaném smyslu, a tedy ne takové povinnosti, jež by se týkaly například oblasti soužití (srov. kán. 1151⁵) a společného bydlení (srov. kán. 104⁶).

Dle mého skromného mínění je třeba se vyvarovat vznešených, avšak v podstatě tautologických tvrzení a nevyžadovat například nějaké *ius ad consortium vitae*, jež by nebylo nic jiného než dosvědčení nějakého práva (...) na manželství; a vyvarovat se také rozporuplných tvrzení, čili takových, jež by měla, alespoň právně, nejasný smysl – např. tvrdilo by-li se, že podstatnou povinností jsou interpersonální vztahy, oblativní⁷ a dialogický postoj, blahobyt druhého nebo podobná tvrzení.

Existuje ostatně spolehlivá jurisprudence,

kteřá na tuto potíž odvodit podstatné povinnosti z pojmů *consortium* a *communio vitae* ukazuje a nepředstírá – pokud jsem tomu špatně neporozuměl – že tuto záležitost definitivně uzavírá.⁸ A jsou ještě další sentence Roty, které ukazují, jak je samotný výraz *consortium vitae* užíván ve dvou různých významech: v jednom takříkajíc podstatném, označujícím skutečně podstatu manželství; a potom ve významu existenciálním, který označuje životní projekci manželského stavu, tvořeného (nejen) celým komplexem práv a povinností.⁹ Jedná se o naprosto odůvodněné a možné významy; avšak je jasné, že i toto rozrůznění rovin náš úkol nijak neusnadňuje – tedy úkol odvodit z pojmu podstaty manželství některé podstatné povinnosti, jež by mu byly specificky vlastní a jež by se nevztahovaly spíše na institucionální cíle a podstatné vlastnosti samotného manželství - pokud bychom ovšem netvrdili, že podstatnou povinností vyplývající z manželského *consortium vitae* je jeho uspořádání v principu *ad bonum coniugum* (o čemž se zmíním dále); anebo že podstatné povinnosti manželství jakožto *consortium vitae* jsou ty, které tradice po staletí shrnovala do takzvaných *tria bona*; anebo pokud bychom tuto tematiku nechtěli dát do souvislosti s pojmem *mutuum adiutorium*.¹⁰

Není třeba se této obtíži divit. I co se týká simulace, ukázalo se jako obtížné určit při práci na revizi kodifikace takový aspekt předmětu tvořícího podstatu souhlasu, který měl být definován termíny užívanými pro označení samotné podstaty manželství. Všem je znám přechod od formulace *ius ad vitae communionem* k formulaci *ius ad ea quae vitae communionem essentialiter constituunt* až nakonec k formulaci *essentiale aliquod ele-*

mentum v současném kánonu 1101 § 2¹¹. Je to známka toho, že se nedařilo jasně a souhlasně vymezit ta iura, jež jsou pro ustavení společenství života podstatná.

4. Z manželské vlastnosti jednoty vyplývá povinnost ctít jedinečnost svazku, což by však bylo spíše předmětem eventuálního vědomého vyloučení či omylu, jež by determinoval vůli ve smyslu kán. 1099¹², a to například v polygammích kulturách, než předmětem (ne)způsobilosti. S *unitas* by se mohla pojít také povinnost věrnosti či respektování výlučného daru vlastní pohlavní sexuality manželu, jež je dar zaručený povinností zdržet se jednání, které by s ní bylo v rozporu. Jedná se bezpochyby o podstatnou povinnost, která může být předmětem nezpůsobilosti. Vrátím se k ní, když budu hovořit o tématu *bonum coniugum*, protože takové jeho umístění je asi systémově vhodnější.

Ještě doplním, že k tématu věrnosti by se mohl vztáhnout i morální zákaz (který – jak se jeví podle jednoho učení, přestože je teprve v počátcích¹³ – má i právní význam) stát se rodičem prostřednictvím gamet osoby odlišné od osoby vlastního manžela¹⁴. Jedná se o téma, které by se na jedné straně mohlo pojít i s právním promítnutím přirozeného uspořádání manželství na potomstvo a které je však, na druhé straně, spíše záležitostí týkající se eventuálních vědomých rozhodnutí než nezpůsobilosti.

5. Co se týká vlastnosti nerozlučitelnosti, je dle mého soudu pochybné, že by z ní vyplývaly povinnosti, jež by mohly být možným předmětem nezpůsobilosti; povinnost respektovat trvalý svazek a uznání ztráty – při uzavření manželské smlouvy – podstatné

způsobilosti vůči němu jsou spíše předmětem vědomé volby (v tomto případě negativní – čili vyloučení). I hypotetická „nezpůsobilost převzít trvalé povinnosti“ nebyla ještě jednohlasně přijata a nenabyla ještě dostatečné jasnosti (a vztahuje se, nicméně, k jiným povinnostem, a ne přímo k nerozlučitelnosti).

6. Z uspořádání manželství na potomstvo vyplývá především otevřenost/způsobilost k sexuálnímu vztahu, který je sám o sobě zaměřený na plození,¹⁵ což je pravomoc vyhrazená pouze manželovi, a – jak bylo již zmíněno – s vyloučením možnosti uchýlit se k takovým způsobům plození, jež by oddělovaly strukturální vztah mezi sjednocujícím a prokreativním významem lidského plození. Z hlediska nezpůsobilosti je v zájmu pozornosti především první aspekt.

Za druhé z tohoto institucionálního uspořádání manželství vyplývá otevřenost/ způsobilost vzít na sebe starost o *bonum physicum et morale* potomstva, přinejmenším na úrovni zachování při životě a minimálního vychování. Jedná se o způsobilost, kterou je třeba měřit podle takříkajíc minimálního a negativního kritéria:¹⁶ jinými slovy, za nezpůsobilého stát se rodičem bude možné prohlásit ne tolik toho, kdo by neodpovídal abstraktním a často subjektivním parametrům definujícím ideálního rodiče („staral se málo o děti, nevěnoval jim čas“), nýbrž toho, kdo by nebyl schopen vyvarovat se uvést ve skutek závažné negativní sklony, jako například krvesmilstvo nebo habituální násilí, či taková životní chování a rozhodnutí, která nemohou nemít krajně negativní vliv na psychologický, afektivní a hodnotový vývoj potomků. Projednával jsem případ jednoho muže postiženého poruchou identity takového charakteru, že i

přes přítomnost osmileté dcery dospěl k tomu, že přestal žít pouze ve skrytu svoji osobitou sexuální identitu a provedl takzvaný *outing*, přitom opustil rodinu, začal otevřeně žít jako by byl ženou a žádal o povolení podstoupit takové chirurgické zákroky, které by upravily vnější vzhled jeho pohlavních orgánů.

7.1 Co se týká uspořádání manželství *ad bonum coniugum* (nechávám v této souvislosti stranou veškerá tradující se a emfatická vyjádření), je třeba předeslat, že sám tento koncept ještě nebyl uspokojivě vědecky definován. Deskriptivně, intuitivně se dostatečně rozumí, co tato norma chce vyjádřit – tedy takzvaný interpersonální cíl manželství, v celém jeho morálním, afektivním a duchovním bohatství. Vše je však mnohem nejasnější, chceme-li postihnout typicky právní formálnost tohoto konceptu, především aby z ní bylo možno vyvodit stanovení povinností, čili povinných služeb vycházejících ze spravedlnosti, *et quidem* podstatných, neboli takových, bez jejichž možnosti manželství nemůže ani vzniknout.

Z těchto úvah vyplývá – a to je velmi důležitá myšlenka, právě ve vztahu ke kontextu, v němž působíme – že i související právní praxe je ještě částečně nejistá, přestože, zamyslíme-li se hlouběji, velká část kauz nezpůsobilosti se točí kolem tématu *bonum coniugum*. Vezmeme-li v úvahu dosud analyzované myšlenky týkající se podstaty, cílů a vlastností manželství a pokusíme-li se spojit s nimi téma manželské nezpůsobilosti, snadno uvidíme, že perspektiva uspořádání manželství na dobro manželů se jeví poněkud vyčerpávající.¹⁷

Věnují-li se tomuto konceptu často zdlouhavá vysvětlení,¹⁸ nechybějí ani postoje, kte-

ré mu upírají jakýkoli samostatný právní význam, když je *ordinatio ad bonum coniugum* spojováno s vůlí žít vzájemně věrné, trvalé sebedarování, otevřené vůči plození,¹⁹ prostřednictvím vzájemného daru vlastního mužství a ženství; a tedy když se k právům a povinnostem manželského stavu, tak jak jsou vymezeny již mnohasetletou tradicí, již nic nepřidává.

7.2 Chceme-li postoupit dál za tuto objektivní obtíž, je třeba předeslat několik věcí, abychom se nedostali na pole nedorozumění.

Na prvním místě je nutno zdůraznit, že pro existenci manželství je relevantní možnost principiálního uspořádání manželství *ad bonum coniugum*, a ne již jeho faktické dosažení, ať je jakékoliv. Pro usnadnění můžeme v této souvislosti uvést analogii s jiným institucionálním cílem manželství, s *bonum prolis*. Platnost manželství nezávisí na skutečném narození dětí, ale na dětech *in suis principiis*, zaručených vůlí a způsobilostí snoubenců uskutečnit takové kroky, z nichž by děti mohly potenciálně vzejít.

Za druhé je nutno také podtrhnout, že není legitimní bavit se o domnělých podstatných manželských povinnostech, které by nebyli v souladu s křesťanským antropologickým pohledem: jako například pokud by byly zamýšleny v perspektivě, která by byla v protikladu s ostatními stěžejními prvky instituce manželství, anebo pokud by byly interpretovány v převážně subjektivním, a ne objektivním smyslu. Například tam, kde by se předstíralo, že prospěchu manželů odpovídá dopřát si širokou sexuální svobodu i s možností přestoupit povinnost věrnosti, anebo kdyby se požadovalo, že neuspokojení vlastního manželského stavu je důvodem k jeho opuštění, ať

už faktického, či dokonce *quoad vinculum*.

7.3 Vydáme-li se cestou jednoho z nejrozšířenějších myšlenkových směrů v oblasti, kterou se zabýváme, jedna z možností, jak dát (alespoň částečný) obsah konceptu uspořádání manželství v principu *ad bonum coniugum*, je vyjít ze správného porozumění takzvaným sekundárním cílům uvedených v Kodexu z r. 1917 (srov. kán. 1013 § 1), v duchu kontinuity, nepřehlížejíce pokrok, který kanonické zákonodárství charakterizuje.²⁰ Takto by se měly z konceptu *remedium concupiscentiae* jakožto související podstatné povinnosti vyvodit jak volní ochota, tak přirozená způsobilost uskutečnit s manželem alespoň minimální psychoafektivní či psychosexuální integraci, která (přesahujíc respektování uspořádání manželství na plození) by nebyla možná tam, kde by se sexualita žila programově nebezpečným, násilným či nemorálním způsobem.²¹

Stejně tak by se měly z konceptu *mutuum adiutorium* vyvodit, jako související podstatné povinnosti, jak volní ochota, tak přirozená způsobilost dát alespoň minimální pomoc v běžných životních okolnostech a při plnění manželských povinností. A také respektování rovnocenné pozice manžela/manželky ve vztahu k manželským právům a povinnostem (srov. kán. 1135); vyvarování se snahy o morální či náboženské poškození partnera; respektování důstojnosti jeho osoby, například prostřednictvím chráněním jeho fyzické a morální svobody. Je jasné, že se jedná o výklady, které musejí být pečlivě prodiskutovány, i z hlediska jejich historizace ve vztahu k problémům, které přinášejí – například z hlediska různosti kulturního kontextu (srov. způsob, jak je nahlíženo na ženu v různých

kulturách, které – přestože jsou kristianizovány – ještě nedosáhly standardů charakterizujících život ženy v západních zemích) a náboženské svobody, poněvadž není možné upřít subjektu žijícímu v dobré víře možnost svědčit o vlastním krédu a propagovat ho, bude-li jeho omyl nepřekonatelný a za předpokladu, že tento bude ve svém přesvědčení respektovat svobodu svědomí druhého.

Pro znázornění toho, co jsem řekl v souvislosti s dvěma zmíněnými možnými náplněmi *bonum coniugum*, uvedu jeden pěkný rozsudek trivenetského soudu s žadatelem Vanzettem (prot. n. 1999/38). Jednalo se o pár tzv. „scambistů“²², v němž byl dominantní osobou muž. Případ byl pojat tak, že byl hodnocen v poměru k různým důvodům neplatnosti, a byl vyřešen (jeho řešení je možné sdílet) pro vyloučení věrnosti ze strany zúčastněného muže, ačkoliv tento tvrdil, že věrnost nevyloučil, protože už před sňatkem bylo mezi ním a ženou jasné, že v kontaktu s jinými páry je vše dovoleno, vyjma samotného úplného sexuálního aktu s heterosexuálním jedincem druhého páru. Trivenetský soud toto formalistické a pokrytecké pojetí manželské věrnosti správně odmítl. Dle mého mínění by podobné případy mohly být projednávány a posuzovány taktéž z hlediska *bonum coniugum*. Protože takovéto programové pojetí manželství (zde se jednalo spíše o vědomý úmysl než o nezpůsobilost, i když jejich hranice se slévají) a v protikladu k *remedium concupiscentiae*, jež nemůže být považováno za uskutečněné prostřednictvím programově nemorálního sexuálního žití; je však v protikladu i k *mutuum adiutorium*, protože takováto stálá praxe vede k morálnímu poškozování druhého.

7.4. Chtěl bych nyní, přestože tím možná

vstupuji na ještě problematičtější půdu, věnovat pár slov hypotéze, které s tématem *bonum coniugum* spojuje pozitivně protikladnou vůli (ale bezpochyby i nezpůsobilost, jako v hypotéze, která nás především zajímá) být věrný (jak už jsem se o tom zmínil, když jsem mluvil o podstatné manželské vlastnosti jednotě), a to nahlížeje na ně jako na vážně škodlivé vůči důstojnosti osoby manžela – a právě jako takové – tak také jako v objektivním protikladu k manželskému sebedarování, čili k darování, které je svou podstatou výlučné.²³

Takové pojetí má svůj první silový bod v rostoucím přesvědčení, uplatňujícím se v současné doktríně a právu,²⁴ že tradiční koncept *bonum fidei* by se měl ve vlastním slova smyslu vztahovat na podstatnou manželskou vlastnost *unitas matrimonii*, která přesně chrání monogamní princip, především a v přímé souvislosti s takzvanou simultánní polygamií. Je tedy třeba nalézt pro povinnost věrnosti v obecnějším smyslu jiné systematické umístění, než je to, které ji spojuje s *proprietates essentielles* manželství, viz kán. 1056.

Druhá myšlenka, na kterou je nutno brát zřetel, je, že konceptu věrnosti, myšleném v obecnějším slova smyslu, nemůže být upřen význam právního charakteru, k čemuž by naopak došlo, pokud bychom povinnost, jež ho charakterizuje, vztahovali pouze na sféru morální. Na důkaz toho by stačilo pouze pomyslet na to, že kanonické právo (srov. kán. 1152) uznává cizoložství (a tedy pochybení ve věrnosti) za legitimní důvod pro přerušování společného života, i z osobní iniciativy nevinného manžela a s povinností obrátit se do šesti měsíců na církevní autoritu pro přiznání (i formální) stavu odluky. Je třeba ta-

ké připomenout, že – ačkoliv nechybějí výzvy k odpuštění a k obnovení společného života – uznává kanonický zákon cizoložství za jediný důvod, který sám o sobě může umožnit trvalé přerušování společného bydlení. Je tedy bezpochyby, že povinnost věrnosti je povinností významnou i z právního hlediska; a zvážení závažných následků, které zákon jejímu vytrvalému přestupování v manželském životě přiznává, nemůže nést otázku, zda by nějaký specifický (a ještě větší) právní význam neměl být připisován programovému úmyslu nebýt věrný anebo i nezpůsobilosti jím být, pochopitelně pokud jsou přítomny už v okamžiku uzavření manželské smlouvy, jinými slovy v tzv. *matrimonium in fieri*.

Abychom odpověděli na tuto otázku, zdá se rozhodující připomenout, že sebedarování, ve specificky manželském smyslu, se uskutečňuje ve vztahu k mužství a ženství manželů. Ačkoliv předmět manželské smlouvy nemůžeme omezit na *ius in corpus*, o němž viz předešlý Kodex (srov. kán. 1081 § 2), sexuální dimenze manželů manžele specifickým způsobem konstituuje a činí je uznatelné za manžele. Manželství je spojení dvou osob, tedy ne pouze *unio animorum* ani jen *unio corporum*, i když právě tato poslední formalita identifikuje vztah dvou zúčastněných jako vztah manželský a odlišuje ho tak od vztahu přátelského, bratrského, sociálního či jiného. Je jasné, že mluvíme-li o *unio corporum*, nemáme na mysli pouhý fakt vykonávání genitality, neboť ona musí zůstat jen jedním aspektem komplexnější *unio personarum* a musí být vykonávána *humano modo*; přesto platí, že vzájemný dar pohlavní sexuality – neboli vlastního mužství a ženství – je konstitutivním prvkem manželství. Jestliže je tento dar příznačný pro ještě komplexnější dar osoby

– jedinečné ve své individualitě a, jak se říká, nenahraditelné, neopakovatelné – ukazuje se jako zřejmé, že takový dar nemůže než být výlučným, právě především s obzvláštním zřetelem na to, že je znamením. Chování, jež je v protikladu s takovou výlučností, je v protikladu k manželskému uznání druhého v jeho nespécifitějším a symbolicky nejvýstižnějším aspektu: zraňuje ho právě jakožto manžela, protože mu upírá to dobro, které je manželskému stavu vlastní. Jinými slovy, upírá mu výlučný dar mužství či ženství druhého, specifické *bonum* manželů. Lze tedy říci:

„Quaevis [...] intentionaliter manca vel vitiosa donatio vitiat consensum. Intentio non servandi fidem, nedum bonum coniugum vulnerat et offendit, sed et consortium totius vitae impedit. [...] Procul dubio bonum coniugum non exhauritur mutua fidelitate, at ubique terrarum haec est lapis angularis matrimonii, ita ut ubi deficit vel vulneratur [...] *bonum coniugum* periclitatur et in discrimen venit ipsum matrimonium [...]. Si fides, ab unitate separata, proprietatem essentialem matrimonii non constituit iuxta can. 1056, procul dubio est essentialis matrimonii elementum cum maxime necessarium sit ad consortium totius vitae constituendum, ad bonum coniugum gignendum et fovendum [...]“²⁵

Mají-li se věci takto, nejenom že je jasné, že úmysl, který programově popírá povinnost věrnosti, či radikální nezpůsobilost vzít na sebe tuto povinnost, mají dopad – pokud jsou přítomny při uzavírání sňatku – na platnost manželské smlouvy; zároveň se nejeví nerozumné tvrdit, že vhodnější systematické hodnocení takové povinnosti je považovat ho za *matrimonii essentialis elementum* (srov. kán. 1101 § 2), vyjádření, k němuž se, jak známo, vztahují především institucionální cíle

manželství, mezi nimiž *ordinatio ad bonum coniugum*.

SOUDNÍ ZKOUMÁNÍ

Tímto výrazem mám na mysli takové zkoumání *in iure*, které se odehrává při odůvodnění konkrétního případu, ať už jakožto rozsudku, či jakožto *animadversiones* nebo *restrictus*. Pro pohodlnost budu hovořit o rozsudku, avšak domnívám se, že s příslušnými úpravami platí to stejné i pro ostatní zmíněné spisy.

Myslím si, že v této souvislosti musíme všichni usilovat o to, abychom neztratili smysl soudního odůvodnění. Smysl odůvodnění – především v rozsudku místního soudu, který mezi svými institucionálními funkcemi, narozdíl od Římské Roty,²⁶ nemá funkci přispívat vlastní jurisprudencí ke komplexní a vnitřní jednotnosti kanonické jurisdikce – je odůvodnit a obhájit konkluzi. Z tohoto důvodu by odůvodnění mělo být mnohem přesněji zaměřené a mělo by se soustředit na ty stránky, které jsou základem učiněného rozhodnutí; v našem případě by mělo poukazovat na ty právní aspekty, jež se vztahují k dané podstatné povinnosti (či podstatným povinnostem), které osoba prohlášená za nezpůsobilou nebyla schopna převzít, a snad i uvést příslušné právní normy.

Při tomto úkolu je nám pomocí jedno velmi vhodné ustanovení, a to čl. 254 § 1 instrukce *Dignitas connubii* [= DC]. Tato instrukce stanoví, že „Sententia, vitata nimia sive brevitate sive diffusionem, in exponendis argumentis tam in iure quam in facto perspicua ac in actis et probatis fundata sit oportet, ut pateat qua via iudices ad decisionem ferendam pervenerint et quomodo ius factis applicaverint“.

Toto odvolání na průhlednost²⁷ se mi jeví jako velmi důležité a je třeba mu rozumět ve dvojitým smyslu: jak ve smyslu kvantitativním – vyvarovat se extrémům přílišné krátkosti či rozvleklosti – tak především ve smyslu kvalitativním – v podobě náležitosti k projednávanému tématu a s postojem objasnit („ut pateat“) logicko-argumentativní cestu („qua via iudices [...] pervenerint [...] quomodo ius factis applicaverint“), která obhájí dosažený závěr.

Díváme-li se na rozsudky našich soudů, stává se, že se nám do rukou dostanou extrémně obsáhlé části *in iure*, ale také části extrémně obecné a tradiční, ve kterých právní problém vznesený daným případem však bohužel není brán v úvahu. Jedná se, jinými slovy, o takové části *in iure*, zcela odtržené od skutečně zkoumané *fattispecie* a od odůvodnění *in facto*, které následuje.

Doplňme ještě, že technologickým prostředkům, které máme dnes k dispozici, hrozí nebezpečí, že se z cenné příležitosti jak shromáždit materiál promění v nenápadné pokušení tohoto smyslu: CD-ROM s jurisprudencí, „zkopíruj a vlož“ a jiné zdroje tohoto druhu umožňují přesunutí mnoha již hotového materiálu, avšak nemohou nahradit argumentativní pochod tvořený úvahou soudce. V jedné z nejhezčích knih, které jsem kdy četl, ve filozofické závěti Jeana Guittona,²⁸ filozof popisuje velmi zábavným a zároveň hlubokým způsobem vlastní smrt, vlastní pohřeb a vlastní soud. V průběhu pohřbu, zatímco probíhá nudný proslov a shromážděné osobnosti mají pokrytecké projevy, Guittón hovoří s některými již zemřelými velikány. Mezi nimi se Sokratem, který mluví právě o internetu a o možnostech umělé inteligence; jádrem jejich diskuze je, že internet je úžas-

ný vynález, protože zkracuje nohy vzdělání a nutí k tomu, aby myšlenky vycházely na světlo. A opravdu, v ani ne tak vzdálené době bylo i pouhé shromáždění dat a materiálu samo o sobě záslužným činem, který vyžadoval mnoho práce a možnost věnovat se jí – luxusní *otium*. Dnes může kdokoli v několika málo minutách nalézt bibliografii, jurisprudenci, příslušnou doktrínu a jiný podobný materiál. Obtížným zůstává porozumět mu, udělat vhodný výběr a uvědoměle ho uspořádat podle logické struktury.

Vraťme se zpět k našemu tématu a k odůvodněním, také *in iure*, našich kroků: možná, že snaha o větší *perspicuitas* v uvedeném smyslu by je mohla učinit účinnějšími, obratnějšími (snad i hbitějšími v jejich rozsahu) a realizovat tak jednu stránku toho zkoumání, o němž jsme byli vyzváni se dnes zamýšlet.

ZA ZKOUMÁNÍM... IN FACTO

I fakticky, jak ve vyšetřovací fázi tak ve fázi rozhodovací, je třeba zkoumat podstatné povinnosti, které ještě zůstávají neobjasněné. Také v souvislosti s takovýmto zkoumáním rozdělím své zamyšlení do dvou částí: vyšetřovací zkoumání jako takové a snaha o shrnutí.

VYŠETŘOVACÍ ZKOUMÁNÍ

O tématu týkajícím se vyšetřování kauz majících za předmět zjišťování příslušnosti k jedné z hypotéz, o nichž viz kán. 1095, existuje již mnoho prací, mezi nimiž uvádím jako obzvláště jasnou a užitečnou práci Pavanellovu²⁹. Sdílím jeho návrh uspořádat zkoumání a hodnocení údajů podle dvojího kritéria: subjektivně-kritického, jež zjišťuje přítomnost

takového druhu anomálie, která je základem nezpůsobilosti a jejímiž obvyklými důkazními prostředky jsou rekonstrukce klinické historie subjektu a znalecký posudek; a objektivně-normativního, jež zjišťuje, zda bylo dotčeno nějaké podstatné manželské právo či povinnost, a jehož nejobvyklejším důkazním prostředkem je pečlivá rekonstrukce chování subjektu. Vzhledem k našemu tématu je významné především druhé kritérium, avšak pár slov je třeba věnovat i prvnímu.

1. Co se týká subjektivního nebo klinického kritéria, myslím, že pro naše zkoumání je důležité položit znalci vhodné otázky; otázky, jež musí vést k objasnění nejen čistě klinické stránky dané záležitosti, avšak také zajistit „překlad“³⁰ výsledků znalecké práce do právního jazyka. Je jasné, že takového cíle nelze dosáhnout tím, že znalci bude položen čistě právní dotaz, v našem případě zda posuzovaný je, či není způsobilý převzít podstatné manželské povinnosti.³¹ Nevěřím také, že je bez problémové formulovat znalci otázku slovy, jež by užívala řadu z psychologického hlediska technických pojmů, ve smyslu pojmů a výrazů vyznačujících se příslušností k jedné z mnoha škol a pojetí existujících v této oblasti; tímto způsobem by znalec mohl být ovlivněn sdílením či nesdílením takové terminologie či pojetí.

Přestože se mnozí znalci na způsobu formulace dotazů neshodují, mně se nezdá nerozumným zeptat se znalce, zda on ze svého pohledu, jakožto lékař psychiatr či psycholog, neshledává nějaké známky, které by byly v protikladu s manželstvím, a pakliže ano – jaké to jsou; to vše s patřičným vysvětlením, proč se o právě takové známky jedná, a se zřetelem na to, jaké pojetí manželství (sa-

ma o sobě, z přirozeného hlediska) vyznává kanonické právo. Takovýmto způsobem může znalec svobodně zvolit pracovní metodu a jazyk, které jsou pro něj nejvhodnější – jistěže vždy s povinností formulovat své závěry pochopitelným a rozumným způsobem a s takovým ověřením, které pak náleží soudci, ohledně slučitelnosti antropologického horizontu znalecké práce s křesťanským antropologickým pohledem (srov. čl. 205 § 2 a 56 § 4 DC) – a může tak poskytnout soudci velmi cenné informace pro právní zhodnocení faktu; například tvrzením, že daná osoba nebyla připravena vzít na sebe zodpovědnost rodiče, protože byla příliš impulzivní a útočná, anebo že sklon k promiskuitě v jeho sexuální oblasti představoval známku, jež byla v protikladu k manželskému vztahu.

Zdá se mi, že v tomto smyslu dávají orientaci instrukce čl. 209 § 2 DC, kde jsou soudci téměř napovídány některé aspekty těch dotazů, které se budou klást znalci. Ohledně druhu nezpůsobilosti, jímž se dnes zabýváme, se v něm uvádí: „in causis [...] ob incapacitatem assumendi obligationes matrimonii essentielles, quaerat quaenam sit natura et gravitas causae psychicae ob quam pars non tantum gravi difficultate sed etiam impossibilitate laboret ad sustinendas actiones matrimonii-obligationibus inhaerentes“ (čl. 209 § 2, 3°). Jak lze snadno vidět při srovnání s tím, co je uvedeno pro jiné druhy psychické nezpůsobilosti k manželství, redaktoři dokumentu shledali nejobtížnějším nalézt vhodnou formulaci týkající se právě kán. 1095, 3. Netoliko proto, že alternativa *difficultas-impossibilitas* by se odvolávala na morální a právní koncepty – použité termíny mohou totiž být významné i v klinické oblasti – jako spíše pro slovní spojení odkazující na *actiones*, na

úkoly – mezi nimiž jsou manželské povinnosti – kde je zřejmý úmysl vyhnout se právnímu výrazu *obligationes*. Nehledě na to, do jaké míry je zvolené výrazivo uspokojivé, či nikoliv, je v této instrukci evidentní následující úmysl: zjistit, zda se v psychickém stavu nezpůsobilé posuzované osoby a v jeho chování uvnitř manželského života neobjevují taková závažná pochybení či problémy, které by – i ve vztahu k nějaké psychické příčině, a ne ve volní ochotě subjektu – mohly být neslučitelné s některou z podstatných povinností manželského stavu.

2. Vyšetřovací zkoumání podstatných povinností, *kteří ještě zůstávají neobjasněné*, má však dle mého soudu svůj nespécifitější moment v historické rekonstrukci zkoumaného případu, což je úkol specificky svěřený přímo činnosti soudce. Při tomto zkoumání je třeba zjistit především přítomnost eventuelních porušení povinností spojených s manželským stavem. Jak bylo již zmíněno v úvodu, je, alespoň dle mého soudu, dosti problematické prohlásit někoho nezpůsobilým bez důkazu konkrétních porušení uvedených povinností, ba dokonce při přítomnosti jejich zachování, snad i jen po určitý čas.

Považuji za důležité objasnit, do jaké typologie důkazních prostředků taková rekonstrukce spadá. Chování zkoumané nezpůsobilé osoby, která porušuje povinnosti manželského stavu, náležejí k takzvanému důkazu opírajícímu se o indicie: jedná se o takové jisté skutky, jež umožňují dobrat se induktivním způsobem k nejistému skutku, který je třeba dokázat, tedy k nezpůsobilosti subjektu. Mají-li se věci takto, bude velmi důležité držet se předpisů stanovených zákonem týkajících se důkazu opírajícího se o in-

dicie. Skutečnosti, z nichž je třeba vyvozovat závěry, musejí (jinými slovy) odpovídat požadkům stanoveným kán. 1586.

Za prvé - takové skutečnosti musejí být jisté, tedy soudně dokázané. Musí se tedy jednat ne pouze o hypotetická fakta, nýbrž o jistá fakta, které nelze rozumně vyvrátit; nemožnou tudíž spočívat v pouhých podezřeních, v dojmech postrádajících objektivní základ, v pouhých řečech. Tam, kde by se například myslelo, že někdo by mohl být nezpůsobilý vzít na sebe povinnost věrnosti, nebude stačit přítomnost řady svědků tvrdících, že měl pověst záletníka, nýbrž bude zapotřebí něčeho konkrétnějšího, skutečný důkaz toho, že byl nevěrný.

Za druhé - skutečnosti, které mají být základem nějaké domněnky, musejí být určité, neboli jasně rekonstruovatelné v jejich historickém rozměru. Historický rozměr znamená objasnit s nimi spojené údaje jako čas, místo, zúčastněné osoby, eventuelní možné ověření. Tak – pokračujeme-li ve výše uvedeném příkladu – tam, kde se zrodí domněnka o nezpůsobilosti vůči povinnosti věrnosti, bude důležité objasnit, kdy k případné nevěře došlo, zda v časové blízkosti či vzdálenosti vzhledem k uzavření sňatku, kolikrát se opakovala, kdo jsou zúčastněné osoby a zda mohou být vyslyšány,³² jaká eventuelní třetí osoba (či dokument) by mohl přispět k ověření zkoumaných skutečností.

A konečně - indicijní prvky se musejí vztahovat k tématu, jinak nemohou představovat indicijní prvek ve vlastním slova smyslu. Uvedme i zde jeden příklad, nadále jen domnělý: předmanželská a manželská nevěra i nevěrné chování v předchozích či následných vztazích, jak věřím, mohou mít přímou váhu indicie. Jiné aspekty nebo chování subjektu,

například chabé náboženské přesvědčení a praxe, nejsou indicie ve vlastním smyslu slova, avšak jen prvky tvořící součást všeobecného kontextu, jež mohou či nemusí být kompatibilní s určitou domněnkou, mohou ji posílit (proto se nazývají *adminicula*), učinit ji zřejmější, avšak nikdy ji samy o sobě nemohou prokázat či dokázat.

Ukazuje se tedy, že pro druh zkoumání, které se snažíme co možná nejpřesněji objasnit, mají mimořádnou důležitost eventuální pochybení, potíže a nesoulad nezpůsobilé posuzované osoby ve vztahu k závazkům spojeným s manželským stavem.

Uzavřu tuto část své řeči dvěma upřesněními.

První upřesnění: bezpochyby – jak je zdůrazněno v již zmiňovaném Pavanellově článku - je důležité rekonstruovat život subjektu i v komplexnějším smyslu: rodinné problémy, přátelství, předchozí citové vztahy, problémy ve společenských vztazích, studijní či pracovní potíže. To vše za dvou podmínek:

a) Brát zřetel na zvláštnost každého jednotlivého případu, aby se vyšetřování zbytečně nevleklo. Vysvětlím: byl jsem svědkem případů, kdy nějaká osoba byla považována za nezpůsobilou v důsledku lebečního traumatu, utrpěného v době po absolvování vysoké školy a po brilantním pracovním začátku; proč v takovém případě zkoumat rodinu, studium, vojenskou službu a jiné podobné věci předcházející traumatu? V jiných případech se ví, že daná osoba s výborným společenským a profesním *image* má velké problémy s žitím své sexuality – proč vynakládat mnoho času rituálními otázkami na práci, na snoubeneckou přípravu, na průběh svatebního dne či dokonce na cíl svatební cesty, a ne-

jít přímo *ad rem*, i se vší úctou a rezervovaností, které takový případ vyžaduje?

b) Brát ohled na to, že takové vyšetřování – i když je, jak bylo řečeno, velmi užitečné – nemůže žádným způsobem nahradit zkoumání zaměřené přímo na zjištění eventuálních problémů či pochybení v manželské a rodinné oblasti.

Druhé upřesnění: téma, které jsem dosud rozvíjel, bylo pojato z hlediska soudce. Myslím, že však může být velmi snadno a užitečně přesunuto do pohledu obhájce svazku či advokáta.

Obhájce svazku by se měl ptát: vyplývají ze spisu skutečnosti, který mohou být považovány za pochybení vzhledem k manželským povinnostem? Jedná se pak o podstatné povinnosti? Jedná se o jisté, dobře popsané a význačné skutečnosti osobního a manželského života, který zkoumáme? Z odpovědi na tyto otázky by měly vyjít jeho připomínky a závěry.

Advokát by se mohl ptát na obdobné věci, ba měl by se na ně ptát nejen při probíhajícím vyšetřování, nebo po jeho uzavření, nýbrž už od chvíle zahájení³³ kauzy. Je pravda, že jedna věc je poukázat na *fumus* určité soudní záležitosti, jiná věc je rozhodnout ji, a to po ukončení vyšetřování, ale věřím, že by se nemělo zapomínat na to, že žádost a pojetí kauzy určitým způsobem ovlivňují samotné vyšetřování a že vyšetřování na každý pád nebude moci nalézt to, co ve skutečnosti není, a že taková bezpodstatnost skutečnosti mohla být zjištěna už v předběžné fázi dané kauzy. Jsem si vědom toho, že se dotýkám velmi choulostivého tématu, které má souvislost s profesním vědomím a svědomím advokátů. Také chápu (ačkoliv ne vždy sdílím), že advo-

káti možná někdy přijmou na naléhání klienta obhajobu nějaké nejisté kauzy, přestože ho na záležitost upozornili, nebo možná na naléhání nějakého kněze, který pobádá věřícího, aby za každou cenu požádal o zneplatnění. Avšak na druhé straně si ze svého pohledu soudce a soudního vikáře uvědomuji, jaký mají jak na jednotlivce, tak na celkovou činnost církevní spravedlnosti negativní dopad kauzy zahájené bez předchozího rigorózního šetření advokáta, který by měl vždy být prvním soudcem kauzy. Takový negativní dopad (jistě nehledě na nepříznivý rozsudek či na nutnost zříci se) je známý: odklady, znalecké posudky, posudky, které ty předchozí popírají, opětovné vyslýchání stran a svědků, mnohdy bolestné, jelikož nemá za cíl upřesnit, nýbrž opravit to, co bylo dříve řečeno, anebo odvolání, ve kterém – v nesouladu se strukturou odvolacího soudu, pro který zákon uvádí jen eventuální či spíše souhrnné vyšetřování (srov. kán. 1639 § 2, 1640 a čl. 267 DC) – se v podstatě žádá, aby vyšetřování začalo od začátku, nebo se předkládají návrhy otázek majících za svůj předmět pouhé posouzení rozhodnutí prvního stupně. Doplnuji, že nemám v úmyslu kritizovat advokáty, spíše naopak – obdivuji advokátovu vytrvalost a bojovnost – ale nedomnívám se, že je v souladu s církevní spravedlností to, co bychom mohli nazvat defenzivní vztek, a navrhování či pokračování kauzy, ve které je zřejmé (na začátku) anebo se prokáže (v průběhu), že podstatné manželské povinnosti nebyly přestoupeny tak, aby se následně mohlo tvrdit, že z právního hlediska se jednalo o nemožnost vzít je na sebe.

SNAHA O SYNTÉZU

Jakmile se při zkoumání podstatných povinností, *kteří ještě zůstávají neobjasněné*, objasní závažné chování člověka shledaného nezpůsobilým, je třeba je porovnat s kanonickým normativním schématem, aby se zjistilo, zda má dopad na některý jeho podstatný aspekt.

Taková syntéza, zahrnující jak *factum*, tak *ius*, má být vykonána především v závěru vyšetřovací fáze, aby se zjistilo, jestli je třeba ještě něco objasnit. V této souvislosti je zajímavé si povšimnout, že když DC hovoří o vyšetřovací moci i z úřadu soudce,³⁴ zavádí novou normu, která se dle mého soudu ubírá právě zmíněným směrem. Čl. 238 stanoví: „Caveat tamen iudex ne decretum conclusionis in causa edat, si quid adhuc putet esse exquirendum, ut causa satis instructa habeatur. Quo in casu, audito, si id expediat, defensore vinculi, iubeat ea suppleri quae desint“. A jak může soudce poznat „si quid adhuc [...] esse exquirendum“, ne-li srovnáním údajů shromážděných během vyšetřování s požadovanou právní perspektivou neboli s jejími podstatnými konstitutivními prvky a s důkazními schématy, jež mají ověřit jejich existenci?

Druhým momentem takového souhrnného zhodnocení je rozhodnutí případu a jeho odůvodnění. Nechci zde vstupovat do složitějšího tématu utváření soudního rozhodnutí, tím méně – hovoříme-li o shrnutí – se tvářit jako zastávce sylogistické koncepce kanonického rozsudku: primární premisa – *in iure*; sekundární premisa – *in facto*; konkluze – rozhodnutí soudce. Věci jsou pravděpodobně složitější a mají určitý kruhový charakter: snad lze říci, že se rozhoduje prostřednictvím

odůvodnění – čili že se k rozhodnutí dospěje shromážděním a srovnáním důvodů *pro et contra*; ale také že se odůvodňuje prostřednictvím rozhodnutí, ve smyslu že se v odůvodnění vyvozuje závěr, ke kterému jsme dospěli, skrze syntetické, a takříkajíc predisurzivní posouzení případu. To, co chci jen zdůraznit, je, že i v takové chvíli, tedy v logickém prostoru, který dělí odůvodnění *in facto* a konkluzi, nebude moci chybět návrat k tomu, co se usuzovalo *in iure*, a k souhrnnému pohledu, který by porovnával výsledky vyšetřování s normativním systémem, aby bylo možno prohlásit – na základě všech nezbytných podmínek – vůči které ze skutečných podstatných povinností, *ktelé ještě zůstávají neobjasněné*, byl subjekt shledán skutečně nezpůsobilým.

z italského originálu přeložila
Mgr. Romana Kestlerová

POZNÁMKY

¹ Text článku zachovává žánr konverzace, která se konala 23. září 2005 na Krajském církevním soudě Triveneto.

Kán. 1095 Nezpůsobilí pro uzavření manželství jsou:

1. kdo nemají dostatečně užívání rozumu;
2. kdo mají závažnou poruchu soudnosti, co do podstatných práv a povinností manželských, které se předávají a přijímají;
3. kdo z psychologických důvodů nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti.

² V orig.: l'accertamento = zjištění, šetření, vyšetření, ověření; pozn. překl.

³ Srov. použití tohoto rozlišení v *coram* Burke, 20. října 1994, in *ARRTDec.* LXXXVI, 446-456.

⁴ **Kán. 1055** § 1. Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnuitnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplnění a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.

§ 2. Proto mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí.

Kán. 1056 Podstatnými vlastnostmi manželství je jednota a nerozlučitelnost, které nabývají v křesťanském manželství zvláštní pevnosti z důvodu svátosti.

⁵ **Kán. 1151** Manželé jsou povinni a oprávněni za-

chovávat manželské soužití, pokud je neomlouvá zákonný důvod.

⁶ **Kán. 104** Manželé mají společné trvalé nebo přechodné bydliště; z důvodu zákonného rozvodu nebo z jiného spravedlivého důvodu může mít každý z nich vlastní trvalé nebo přechodné bydliště.

⁷ Ve smyslu obětavý, nesobecký; pozn. překl.

⁸ Srov. *coram* Stankiewicz, 26. února 1999, in „Monitor Ecclesiasticus“ 126 (2002) 1-23.

⁹ Srov. *coram* Huber, 3. července 1996, in *ARRTDec.* LXXXVIII, 496-497, č. 4-5.

¹⁰ Srov. U. Navarrete, *De iure ad vitae communio-nem: observationes ad novum schema canonis 1086* § 2, in „Periodica de re morali canonica liturgica“ 66 (1977) 249-270; tentýž postoj je zastáván v *coram* Huber, zmíněné v předchozí poznámce.

¹¹ Kán. 1101 § 2. Neplatně se uzavírá manželství, jestliže jedna nebo obě strany vylučují pozitivním úkonem vůle samo manželství nebo některý podstatný prvek manželství nebo některou podstatnou vlastnost.

¹² Kán. 1099 Omyl co do jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti manželství činí manželský souhlas vadným jen v případě, jestliže determinuje vůli k uzavření manželství.

¹³ Srov. U. Navarrete, *Novae methodi technicae procreationis humanae et ius canonicum matrimoniale*, in „Periodica de re morali canonica liturgica“ 77 (1988) 77-107.

¹⁴ V orig.: il coniuge = manžel či manželka. Pro jednoduchost bude nadále užíván jen termín manžel; pozn. překl.

¹⁵ Někteří považují pohlavní impotenci za jakýsi poddruh nezpůsobilosti, o níž viz kán. 1095, 3. Jiní takové přizpůsobení odmítají, v souvislosti s debatou o přípustnosti či nepřípustnosti takzvané relativní nezpůsobilosti.

¹⁶ Navrženého již v rozsudku *coram* Anné 25. února 1969, zmiňovaném mezi prameny kán. 1095; srov. především *SRRDec* LXI, 184-185.

¹⁷ Srov. například *coram* Colagiovanni, 20. března 1991, in *ARRTDec.* LXXXIII, 117.

¹⁸ Srov. G. Lesage, *The „consortium vitae coniugalis“; nature and applications*, in „Studia canonica“, 6 (1972) 99-113.

¹⁹ Srov. např. C. Burke, *L'oggetto del consenso coniugale. Una analisi personalistica*, Torino 1997, a rozsudek téhož rotního auditora, vydaný dne 26. listopadu 1992, in *ARRTDec.* LXXXIV, 577-587.

²⁰ Srov. kán. 6 § 2: „Canones huius Codicis, quatenus ius vetus referunt, aestimandi sunt ratione etiam canonicae traditionis habitae“. Je třeba ještě upřesnit, že *referre ius vetus* nelze vztahovat na pouhé materiální zopakování slov. Poněvadž „mnoho kánonů, ačkoliv nových svou formulací, je ve skutečnosti plodem dvoutisíciletých dějin církevních institucí; z tohoto důvodu musejí být vykládány s ohledem na cennou starobyloou tradici“ (G. Brugnotta, *can. 6, in Codice di diritto canonico commentato*, sestavený

Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale, Milano 2001, p. 101).

²¹ Problematictější je však případ citelného odchýlení od statistické normy sexuálních způsobilostí – kvůli nebezpečí, že se bude neoprávněně připisovat význam dočasné impotenci; takové nebezpečí je zmiňováno např. v *coram* Funghini, 8. listopadu 1989, in *ARRTDec.* LXXXI, 657-669.

²² It. *scambista* = ten, kdo mění partnery; pozn. překl.

²³ V jurisprudenci nalezneme o tomto tématu několik zmínek (srov. *coram* Funghini, 23. října 1991, in *ARRTDec.* LXXXIII, 604.605.608 a *coram* Defilippi, 27. července 1994, *ibid.*, LXXXVI, 415). Ohledně této hypotézy a o významu *bonum coniugum* obecně srov. P. Bianchi, *La esclusione degli elementi e delle proprietà essenziali del matrimonio*, in Aa. Vv., *El matrimonio y su expresión canónica ante el III milenio*, Pamplona 2001, str. 1177-1217, ale především str. 1201-1208.

²⁴ Rozumí se počínaje 60. lety minulého století; původ lze nalézt především v některých rozsudcích rotního auditora De Joria.

²⁵ *Coram* Funghini, 23. října 1991, in *ARRTDec.* LXXXIII, 604, 605 a 608.

²⁶ Srov. čl. 126 apoštolské konstituce *Pastor bonus*.

²⁷ V it. orig.: la perspicuità = průhlednost, jasnost; zřejmost; názornost; pozn. překl.

²⁸ J. Guitton, *Il mio testamento filosofico*, Milano 1997, str. 129-134.

²⁹ P. Pavanello, *L'istruttoria di una causa di nullità matrimoniale per incapacità (can. 1095, 2°-3°)*,

in QDE 16 (2003) 203-214.

³⁰ Výraz často užívaný v doktríně a jurisprudenci: srov. např. M. F. Pompedda, *Dialogo e collaborazione fra giudici e periti nelle cause di nullità di matrimonio*, in „Periodica de re canonica“ 88 (1999) 155.

³¹ Srov. v této souvislosti jasné vyjádření Jana Pavla II. v jeho projevu k Římské Rotě dne 5. února 1987, in AAS 79 (1987) 1457-1458, n. 8.

³² Stalo se mi, že jsem četl vyšetřování založená na tématu nevěrnosti (zde není důležité, zda z hlediska nezpůsobilosti či vyloučení), ve kterých se asi desetkrát opakují části a texty hovořící o skutečnosti, že jedna ze stran měla při uzavírání sňatku poměr s určitou osobou, ale... nikdy není řečeno (nebo nevyplývá, že by se na to někdo dotazoval), o koho se jednalo, kdy vztah začal, jaký měl průběh (například jak často se setkávali), kdy skončil. Dokonce v jednom případě, kde se vědělo, že posuzovaná nežádající strana, jež se dopustila nevěry, se nedostaví k výsledku, a kde se dalo předpokládat (jak se potom také stalo), že svědci příbuzní a přátelé žadatelky nebudou mít mnoho co říci, uváděl zápis jejího výsledku – když došlo na téma manželovy nevěry – jen několik málo následujících slov: „Můj manžel mi byl mnohokrát a s mnoha ženami nevěrný, že nemá cenu je tady všechny vyjmenovávat“. Ve skutečnosti se velmi zanedbala stěžejní záležitost, která se naopak měla prohloubit.

³³ V orig.: l'impostazione = zahájení, stanovení, ale i pojetí, formulace; pozn. překl.

³⁴ Srov. čl. 71, ačkoliv se zdá, že § 2 omezuje vyšetřovací moc z úřadu jakožto suplování iniciativy stran a *ad vitandam iniustam sententiam*.